

Жељко Вујадиновић*

КОМИСИЈА ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ИСПИТИВАЊЕ ДОГАЂАЈА У И ОКО СРЕБРЕНИЦЕ ОД 10. ДО. 19. ЈУЛА 1995. (оснивање, мандат, начин и резултати рада, реакције)

С обзиром на ограничени простор, веома је тешко цјеловито приказати дјелатност Комисије Владе Републике Српске за испитивање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995 (даље: Комисија). Отежавајућу околност представља чињеница да сам ја¹ за члана Комисије именован на самом крају првог дијела њеног рада, када су већ били усвојени Правилник о раду Комисије, формиране њене радне групе и завршен велики дио емпиријског рада. Ипак, можда баш због тога могу да будем објективнији и критичнији према њеном раду и резултатима. И до сада сам у више наврата кроз интервјуе и ауторске радове говорио и писао о раду Комисије.

Постављајући неколико питања за која мислим да би на овој Конференцији била интересантна, покушаћу да донекле освијетлим *неке сегменте* из рада Комисије. О сопственом виђењу „случаја Сребреница“ упућујем на свој текст *Феноменологија Сребренице*.²

1. Формирање Комисије

Формирање Комисије било је мотивисано обавезом Републике Српске (РС) да одговори на Одлуку Дома за људска права Босне и Херцеговине³ (БиХ) од 3. марта 2003.⁴ Одлука Дома односила се на 49 пријава које су под-

* Филозофски факултет Бања Лука; историчар; члан Комисије од 17. маја до 15. октобра 2004.

¹ Због карактера текста и појединих експликација, понегдје је у изражавању била неопходна употреба првог лица једине, иначе ријетко присутна у научним текстовима.

² Жељко ВУЈАДИНОВИЋ, *Феноменологија Сребренице*, „Историја 20. века“, број 2, Београд 2006, 147–163. Незнатно допуњен, под истим насловом рад је објављен и у часопису *Радови Филозофског факултета*, број 10, Бања Лука 2007, 293–315, као и на сајту www.srebrenica-project.com

³ Дом за људска права је судско тијело, успостављено према анексу 6 Дејтонског мировног споразума. Пошто му је мандат истекао 31. децембра 2003, његове надлежности наслиједила је Комисија за људска права при Уставном суду БиХ.

⁴ Дом за људска права за Босну и Херцеговину, „Предмети Сребреница“, ЦХ/01/8365 *еј ал. Селимовић и 48 других прошив Републике Српске*, Сарајево, 3. март 2003.

нијели најближи рођаци лица пријављених као нестала у јулским догађајима у регији Сребреница 1995, о чијој судбини тада није било поузданих сазнања. Како Дом није био задовољан првим одговором Владе РС⁵, услиједила је реакција ОХР. У међувремену је пристигло још 1 800 апликација. Дом је наредио РС да „по хитном поступку“ објави све информације које посједује „а које се односе на судбину и мјеста гдје се налазе нестали“, затим — да открије „све информације ... које се односе на локације појединачних и масовних примарних и секундарних гробница жртава догађаја у Сребреници које нису раније објелодаћене“, као и да „спроведе потпуну, сврсисходну, темељну и детаљну истрагу о догађајима који су довели до утврђених кршења људских права, како би ... чланови породица и јавност сазнали за улогу РС у масакру у Сребреници јула 1995, за њене касније покушаје да прикрије ове чињенице, те за судбину и мјесто гдје се налазе лица нестала у Сребреници у јулу 1995“.⁶ У одлуци Дома није прецизирано да ли се ради о лицима из апелација или о свим лицима која су пријављена као нестала.

Суочена са бројним питањима у вези са сребреничким збивањима јула 1995. која су била без одговора (а постављали су их разне институције, удружења и организације), средином децембра 2003. Влада РС била је принуђена да формира Комисију, као своје привремено радно тијело.⁷ У обраћању Савјету НАТО 3. новембра 2004 (значи, послѣје објављивања комплетног *Извјештаја* Комисије) главни тужилац ИСТУ Карла дел Понте закључила је да је Комисију „Републици Српској наметнуо високи представник“⁸. Остаје отворено питање да ли су власти РС могле и на друге начине да се баве овим питањима; да ли је нужно било формирање Комисије. Једно је сигурно — РС није више могла нити смјела да игнорише то питање.

⁵ Дом за људска права за Босну и Херцеговину, „Предмети Сребреница“, ЦХ/01/8365 еџ ал. Селимовић и 48 других *против Републике Српске*. У параграфима 84–97 резимиран је *Извјештај о случају Сребреница* из септембра 2002, који су објавили Документациони центар и Биро Владе РС за односе са МКС у Хагу. Међутим, како „тужена страна“ (тј. Република Српска) тај *Извјештај* није поднијела Дому, „Дом нема намјеру да прихвати или коментарише тачност навода садржаних у њему. Умјесто тога, Дом сматра да су постојање и садржај *Извјештаја* о Сребреници Републике Српске чињенице релевантне за жалбе подносилаца пријава“ (параграф 84). Српска и енглеска верзија овог *Извјештаја* нијесу идентичне.

⁶ Дом за људска права за Босну и Херцеговину, „Предмети Сребреница“, ЦХ/01/8365 еџ ал. Селимовић и 48 других *против Републике Српске*, Поглавље IX („Закључци“), параграфи 211, 212, 214, 220, тачке 1–13; в. и „Сажетак Одлуке“, стр. 1–2. Умјесто појединачних износа компензација, Дом је наредио РС да „за колективну добробит свих подносилаца пријава“ једнократно уплати два милиона конвертибилних марака Фондацији Сребреница-Потоцари спомен-обилежје и мезарје, као и још два милиона конвертибилних марака у четири годишње рате. На крају, „Дом је закључио да је Република Српска дискриминисала подносиоце пријава на основу њихове бошњачке националности“.

⁷ Влада РС, *Одлука о образовању Комисије за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, број: 02/1-020–1378/03, од 15. 12. 2003.

⁸ Office of the Prosecutor, Den Haag, 3. 11. 2004, Саопштење за јавност, JP/P.I.S./907-t.

2. Претходни покушаји РС да одговори на питање шта се дешавало у Сребреници јула 1995

Још 2002. урађен је *Извјештај о случају „Сребреница“ (1. дио)* Бироа Владе РС за односе са ИСТУ и Документационог центра РС⁹. Због осуде ОХР и притиска међународних чинилаца, овај *Извјештај* Влада РС нија разматрала и није представљао њен званичан документ. *Извјештај* је осудио тадашњи високи представник Педи Ешдаун. У „изјави за јавност“ Ешдаун је нагласио да је „*Извјештај* који је данас објављен толико далеко од истине да скоро и није вриједан коментара. То је тенденциозан, апсурдан и хушкачки извјештај и надам се да ниједан одговоран политичар не би дозволио да се уз такав *Извјештај* веже његово име, посебно пред одржавање избора који би требало да буду усмјерени на будућност Босне и Херцеговине, а не на прекрајање њене прошлости“.¹⁰ Шта се то „тенденциозно, апсурдно и хушкачко“ према оцјени господина Ешдауна налазило у *Извјештају*? Можда то што је у њему констатовано да је у „наводном масакру“ око 2 000 „муслиманских војника“ страдало у борбама а „вјероватно“ око 100 ликвидирано из „личне освете или једноставно непознавања међународног права“.¹¹ *Извјештај* је пружио широк преглед догађаја; није био фокусиран на збивања која су била предмет пријава пред Домом за људска права.¹²

3. Састав Комисије и критеријуми избора њених чланова

Комисија је имала седам чланова. Пет чланова именовала је Влада РС, а двојицу ОХР, односно високи представник. Разумљиво, доминирали су правници, стручњаци за кривично право. За предсједника Комисије именован је Марко Арсовић (судија и адвокат); за чланове: Ђорђе Стојаковић (судија и адвокат, именован за потпредсједника), Милорад Ивошевић (судија), Гојко Вукотић (судија и адвокат), Милан Богданић (шеф Канцеларије Владе РС за тражење несталих). У Комисију је високи представник именован и историчара Смаила Чекића (именован за потпредсједника) у име породица које су поднијеле апелације и Гордона Бејкона (колико ми је познато — полицијског службеника по професији) као представника Међународне комисије за нестала лица (ICMP). При самом крају рада Комисије (17. маја, оперативно од 25. маја 2004) Влада РС именовала је мене за члана Комисије, на упражњено мје-

⁹ Биро Владе РС за односе са МКС — Документациони центар РС, *Извјештај о случају „Сребреница“ (1 дио)*, Бања Лука, септембар 2002, приредио Дарко Трифуновић.

¹⁰ Ова „Изјава за јавност“ објављена је већ 3. септембра 2002.

¹¹ *Извјештај о случају Сребреница*, 35.

¹² У Уводу (*Извјештај о случају „Сребреница“*, страна 6) наведено је: „За злочине који су почињени у периоду од 1992. до 1995. чије су жртве махом били цивили припадници српске националности, постоји тачна информација ко су жртве и ко су извршиоци... Ако се на временској скали злочина почињених у Сребреници изоставе одређени дијелови, не може се доћи до пуне истине шта се заправо дешавало. За злочине за које се сматра да су почињени од 11. јула 1995. не постоји пуна информација о именима жртава, начину на који су страдали, времену у којем су страдали, као и информација о непосредним извршиоцима злочина“.

сто отворено одласком Марка Арсовића.¹³ Сви чланови Комисије прошли су неку врсту провере¹⁴ и надлежних институција РС и ОХР.

У РС било је више него тешко пронаћи адекватне људе који би се прихватили обевезе рада у Комисији. Изузев М. Богданића, нико од чланова Комисије из РС раније се није бавио проучавањем догађаја у Сребреници, па ни протеклог грађанског рата уопште. С друге стране, њима су се бавили С. Чекић¹⁵ и Г. Бејкон, радећи у ИСМР. Институције у којима су они радили биле су саставиле и спискове несталих лица из сребреничке регије јула 1995.

У раду Комисије, у својству посматрача, стално су били присутни представници ОХР и Тужилаштва Хашког трибунала.

4. Мандат Комисије

Мандат Комисије био је одређен Одлуком Владе о формирању Комисије. Комисији је задато да транспарентно за ширу јавност, са пуним овлашћењима „предузме све истражне и друге радње у циљу утврђивања пуне истине ...“ Такође, наложено је МУП РС, Министарству правде РС, Министарству одбране РС, Генералштабу ВРС и Републичком секретаријату за односе са ИСТУ да „у потпуности подрже рад Комисије“.

Према Одлуци, мандат Комисије трајао је шест мјесеци од дана конституисања. Комисија је била дужна да Влади подноси мјесечне извјештаје, а најкасније три дана прије престанка са радом — и Завршни извјештај са утврђеним чињеницама.¹⁶

Практично, задатак Комисије био је да прикупљање одговарајуће чињеничну грађу на основу које би се могли „испитати наведени злочини“, утврђивање наредбодаваца и извршилаца. Поред тога, требало је прикупити одговарајуће информације и о акцији успостављања контроле ВРС над Сребреницом, покушају евакуације становништва, хуманитарној кризи, стању у

¹³ Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995, *Događaji u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995*, Banja Luka, jun 2004, 2–3.

¹⁴ Не знам који су све аспекти били обухваћени тим проверама.

¹⁵ И у својим јавним наступима и у текстовима о сребреничким догађањима у јулу 1995. и уопште о грађанском рату 1992–1995, Чекић је „запостављао“ постулате строге науке. Његова књига *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, I–II, Сарајево 2004, објављена је исте године када је радила Комисија Владе РС за Сребреницу и представљала је једну врсту синтезе дотадашњих Чекићевих „разматрања“ ратних збивања 1992–1995. Као „агресоре“ на БиХ Чекић је апострофирао Србију (и Црну Гору) и Хрватску, уз назнаку да је „садржај пропорционалан ангажовању држава у агресији“ (стр. 9). Првих седам поглавља посвећено је „великосрпском агресору“ (стр. 15–932), док се осмо поглавље односи на „укључивање Републике Хрватске у агресију“ (935–1115). Органе власти и Оружане снаге РС Чекић је окарактерисао као „великосрпску пету колону у БиХ“. И поред покушаја стварања значајне хеуристичке подлоге, Чекићеву књигу карактерише једностран и ангажован приступ, а често и језик примјеренији политичком памфлету него научној студији. Само се као научни промашај може посматрати. послје Пресуде Међународног суда правде (фебруар 2007) у вези са тужбом БиХ против Србије (и Црне Горе) за геноцид.

¹⁶ Влада РС, *Одлука о образовању Комисије за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, број: 02/1-020–1378/03, од 15. децембра 2003.

Поточарима, ситуацији у „мјешовитој колони“, судбини и мјестима несталих лица, локацијама појединачних и масовних гробница, идентификацији жртава. Један од приоритета рада Комисије било је састављање што је могуће тачнијег списка несталих лица, с акцентом на утврђивање судбине лица наведених у Одлуци Дома за људска права од 3. марта 2003.¹⁷

5. Лимитирајући чиниоци у раду Комисије

Више чинилаца лимитирало је рад Комисије. Прво, Комисија није била судски орган и није имала мандат да се бави правним питањима, што је надлежност одговарајућих судова. Комисија није имала мандат да обавља ексхумације и идентификације посмртних остатака. Локације масовних гробница (о којима су информације добијене на разне начине) означене су као потенцијалне. Значи, Комисија није могла да утврди укупан број страдалих, затим узрок, начин и вријеме смрти за оне који су ранијим испитивањима тако заведени, као ни да разлучи ко је од њих страдао као жртва злочина а ко на разне друге начине приликом класичног пробоја из окружења 28. муслиманске дивизије из Сребренице. Такође, Комисија је располагала грађом коју је скоро сву већ посједовало Тужилаштво ИСТУ. С друге стране, Комисији је била недоступна веома значајна грађа, прије свега извјештаји страних обавјештајних служби. Тужилаштво ИСТУ и поједине институције из Федерације БиХ, посебно Федерална комисија за нестала лица и Министарство одбране Федерације БиХ, нијесу доставили сву релевантну грађу. У суштини, Комисија није располагала инструментима за провјеру вјеродостојности добијених информација. Уз наведено, Комисији је одређено изузетно кратко вријеме за рад, свега шест мјесеци, до 11. јуна 2004. Уз одобрење ОХР, касније је овај рок продужен до 15. октобра 2004. за посао сређивања спискова. Лимитирајући чинилац представљали су и међусобни односи чланова Комисије, односно узајамно неповјерење између „српских“ чланова и чланова које је именовао високи представник.

6. Редифинисања мандата Комисије

О разлозима редифинисања мандата Комисије могуће је прецизније одговорити на основу *Првог њрелиминарног извјештаја* Комисије од 14. априла 2004.¹⁸ Тадашњи предсједник Марко Арсовић дуже вријеме није долазио у сједиште Комисије, па су *Прелиминарни извјештај* потписали потпредсједници — Чекић и Стојаковић. Може се са сигурношћу рећи да је његов

¹⁷ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Догађаји у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, јун 2004, 3–4. Овакав приступ битно је утицао на првобитни концепт рада Комисије. Замишљен је обухватан научни приступ проучавању наведених питања, детаљнији приказ генезе догађаја, при чему би се примјењивала строжа методологија утврђивања чињеница и извођења доказа.

¹⁸ Овај *Први њрелиминарни извјештај Комисије* од 14. априла 2004. до сада није објављен, нити уопште коментарисан и разматран у некој публикацији која се бавила радом Комисије.

аутор био Смаил Чекић.¹⁹ Према мојим сазнањима, *Прелиминарни извјештај* разматран је на сједници Комисије.

У *Прелиминарном извјештају*, поред осталог, наведено је да институције РС, прије свих Генералштаб ВРС и Секретаријат за односе са ИСТУ, не сарађују са Комисијом, односно да свјесно опструишу њен рад.²⁰ Још прије писања овог *Извјештаја*, у два наврата интервенисао је високи представник²¹, а након његовог објављивања — смијенио је челне људе тих институција, те инсистирао код Владе РС и на смјени предсједника Комисије. Рад Комисије ограничио је на два питања: откривање локација масовних гробница и сређивање спискова несталих лица. Запријетио је и урушавањем институција РС и успјех рада Комисије условио прихватањем њеног *Извјештаја* од стране Дома за људска права Уставног суда БиХ. РС је тада заиста била институционално угрожена.²²

7. Сужавање мандата Комисије

Комисија је даљи рад ограничила искључиво на испитивање судбине муслимана Бошњака, односно на тражење информација о локацијама масовних гробница и — примарно у другом дијелу свог рада (од јуна до октобра 2004) — на сређивање спискова несталих лица. Приликом посјете појединих чланова Комисије Тужилаштву ИСТУ, сугерисано им је да Комисија прихвати „историјски контекст и чињенично стање“ из првостепене пресуде генералу Крстићу од 2. августа 2001.²³ Комисија је сугестију прихватила, навела је у свом Завршном извјештају²⁴, иако сама формулација није тачна. Након редефинисања мандата, Комисија се уопште није бавила „историјским кон-

¹⁹ На више мјеста коришћена је синтагма „сигурна зона“. Од чланова Комисије, ту синтагму употребљавао је само Чекић. Остали чланови Комисије користили су конструкцију „заштићена зона“.

²⁰ *Прелиминарни извјештај Комисије за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995 (12. јануар — 12. април 2004)*, Бања Лука, 14. април 2004, 9–11.

²¹ Тадашњи високи представник Педи Ешдаун је 11. марта и 8. априла 2004. захтијевао брзо окончање истраге и концентрацију рада Комисије на „судбину, локације посмртних остатака, број и идентитет жртава“; в: *Прелиминарни извјештај Комисије за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995 (12. јануар–12. април 2004)*, Бања Лука, 14. април 2004, 12.

²² На „институционалну угроженост“ Републике Српске упозорио је и нови предсједник Комисије М. Богданић. У једном каснијем разговору, пар мјесеци прије писања овог рада, рекао ми је да га је на то својевремено упозорио тадашњи предсједник Републике Српске Драган Чавић. Тумачено је да институције РС нијесу дорасле својим обавезама. Остаје отворено питање модалитета и стварне дјелотворност евентуалних потеза тадашњег високог представника.

²³ *Прелиминарни извјештај Комисије за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995 (12. јануар–12. април 2004)*, Бања Лука, 14. април 2004, 8. Чланови Комисије разговарали су са главним тужиоцем ИСТУ Карлом дел Понте, њеним замјеником Грејемом Блитоом и главним тужиоцем за Сребреницу Петером Мекклокскијем. Поред осталог, указано је да ће истраживање Комисије „бити мањкаво без архиве Главног штаба ВРС, Предсједништва РС, видео материјала ТВ СРНА и Дринског корпуса, те електронског извјештаја ВРС“ (стр. 8).

²⁴ *Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, Dogadaji u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995*, јун 2004, 5.

текстом“, а тешко се у том оквиру може говорити и о „прихватању чињеничног стања“, поготово оних навода који ни у првостепеној Крстићевој пресуди нису доказани као неоспорни. Важно је нагласити да је и Одлука Дома за људска права од 3. марта 2003. преузела историјски контекст и саме чињенице које се односе на догађаје у и око Сребренице у јулу 1995, а које су садржане у првостепеној пресуди ICTY „Tužilac protiv Radislava Krstića“, од 2. августа 2001.²⁵

Дотадашњи предсједник Комисије Марко Арсовић поднио је оставку. Влада РС је за новог предсједника Комисије именовала дотадашњег члана Милана Богданића.

8. Организациони рад Комисије

Комисија је формирала три тима од по два члана, који су се бавили појединим специфичним питањима. Дешавањима у „мјешовитој колони“ бавили су се Чекић и Стојаковић; у Поточарима Ивошевић и Вукотић а потенцијалним локацијама масовних гробница Богданић и Бејкон.²⁶ Грађу коју су доставили МО РС и Генералштаб ВРС прегледали су начелно Чекић и Стојаковић, а ону из МУП РС Ивошевић и Вукотић. Ту ипак није било неке строге подјеле, јер су сви чланови Комисије имали увид у све материјале.

Према овоме принципу написан је и први дио *Извјештаја* из јуна 2004. Чланови радних тимова написали су поједине дијелове *Извјештаја*, који су дорађивани и усаглашавани на сједницама Комисије.²⁷ У другом дијелу свог рада (од јуна до октобра 2004), Комисија се примарно бавила веома захтјевним послом анализирања разних спискова. Ради реализације тог посла, као њено тијело формирана је била посебна Радна група.²⁸

9. Амбијент и атмосфера рада Комисије

Чланови Комисије из РС стално су били оптерећени императивом успјеха *Извјештаја*, односно његовим усвајањем од стране Дома за људска права

²⁵ Дом за људска права за Босну и Херцеговину, „Предмети Сребреница“, ЦХ/01/8365 ет ал. Селимовић и 48 других *прошив* Републике Српске, Сарајево, 3. март 2003, параграфи 15–16. У вријеме усвајања ове *Одлуке*, у току је био жалбени поступак одбране на првостепену пресуду ICTY генералу Крстићу (од 2. августа 2001, предмет ИТ–98–33–Т). Међутим, стратегија одбране није се заснивала на оспоравању чињеничних навода и историјског контекста изнесених у *Пресуди*, већ на оспоравање кривице генерала Крстића и указивање на кршење Крстићевог права на правичну расправу. И у *Одлуци* Дома је констатовано да се приговори „не односе на историјски контекст нити на чињенице везане за догађаје у Сребреници, како су утврђене у пресуди *Крстић*“ (параграф 15).

²⁶ Из *Прелиминарног извјештаја* (од 14. априла 2004) види се да је Комисија груписала догађаје према овим тематским цјелинама прије тог времена (стр. 5).

²⁷ С обзиром на то да сам касно именован за члана Комисије, нисам имао стриктно конкретних задужења приликом писања првог дијела *Извјештаја*. Ипак, веома активно сам учествовао у редиговању или одбацивању појединих предлога.

²⁸ Радна група је упоређивала и анализирала око 35 разних спискова, за шта је израдила и посебан програм.

Уставног суда БиХ. ОХР је јасно поручио да би у случају неусвајања *Извјештаја*, РС демонстрирала неспособност да одговори својим обавезама, што би проузроковало тешке институционалне (а не само персоналне) посљедице по њу. Комисија је радила и у амбијенту сталне и стресне трке са временом.

Радну атмосферу употпуњавала су и стална неслагања, а понекад оштра супротстављања између С. Чекића и мене.

10. Притисци (директни и латентни) на чланове Комисије, посебно оне из РС — да или не?

Све наведено — краткоћа времена, редефинисани мандат, селективни фондови релевантне грађе, а посебно императив усвајања *Извјештаја* од стране Дома за људска права — представљало је једну врсту притиска на чланове Комисије из РС. Чекић је апострофирао притисак који на њега врше породице несталих, често наглашавајући наводе који би, према њиховом мишљењу, морали да буду садржани у *Извјештају*. При самом крају првог дијела рада Комисије (почетком јуна 2004), када се морао писати тај први дио *Извјештаја*, господин Чекић је предочио своју верзију комплетног Извјештаја као *Извјештаја* Комисије, веома пристрасног и (у складу с тим) неповољног за РС. Сјутрадан, на сједници Комисије, у потпуности сам побио и методологију и наводе тог *Извјештаја*, тако да га Комисија није даље узимала у разматрање.²⁹

Посебну врсту притиска представљали су покушаји (посебно Бејкона и Чекића) да се у *Извјештај* уврсте изјаве „цивилног комесара“ Сребренице Мирослава Дероњића и начелника за безбједност Братуначке бригаде ВРС мајора Момира Николића дате хашким истражитељима. Дероњић³⁰ и Николић³¹ већ су били осуђени пред ICTY у првостепеном поступку. Поменути „изјаве“ дате су у току њиховог жалбеног поступка и представљале су саставни дио „споразумног признања кривице“. Дероњић је директно оптужио неке представнике политичког руководства РС да су наредили масовна убиства у Сребреници, а Николић се понудио да на терену открије локације масовних гробница.³² Посебно је Чекић, кроз упућена сугестивна питања Момиру Николићу, потенцирао учешће војске и полиције Србије у тим догађа-

²⁹ У једном разговору, послје завршетка рада Комисије, Милан Богданић ми је рекао да је Чекић послје тог мог наступа и одбацивања његовог *Извјештаја*, преко ОХР тражио моју смјену као члана Комисије. Богданић је вишем замјенику високог представника Бернару Фасијеу предочио више аргумената о неоправданости Чекићевог захтјева и потреби мог даљег ангажовања у раду Комисије.

³⁰ ICTY, предмет IT-02-61 („Glogova“)

³¹ ICTY, предмет IT-02-60/1 („Srebrenica“)

³² Колико ми је познато, ове изјаве добијене су директно од Тужилаштва ICTY, посредством члана Комисије Г. Бејкона. Дероњићева изјава о споразумном признању кривице дата је Тужилашству ICTY у склопу његовог жалбеног поступка, независно од рада Комисије. У изјави је оптужио неке представнике политичког и војног руководства РС да су наредили ликвидацију муслиманских заробљеника у Сребреници (параграфи 181, 209). Осим других недо-сљедности, упадљиво је и мијешање екавице и ијекавице у Дероњићевом исказу (нпр. у пара-

јима, што Николић није потврдио. Чланови Комисије из РС одлучно су одбили ова настојања, па „изјаве“ Дероњића и Николића нијесу прихваћене као материјали Комисије. Дероњић и Николић налазили су се у жалбеном поступку³³, а за учешће оружаних снага Србије у сребреничким догађајима јула 1995. тада није било никаквих валидних доказа.

Интензивно је било и настојање представника ОХР, представника Тужилаштва ICTY, чланова Комисије Чекића и Бејкона — да се у *Извјештају* нагласи да су догађања у Сребреници јула 1995. оквалификована као „геноцид“.³⁴ И поред свега тога, у *Извјештају* је јасно истакнуто да Комисија није имала мандат да даје правну квалификацију догађаја. Комисија је ријеч „геноцид“ употребила једанпут — приликом спомињања првостепене пресуде генералу Крстићу.³⁵

Изражен вид притиска представљали су неадекватни коментари и извјештавања у медијима. Предњачили су медији из Федерације БиХ, у којима су значај, рад и резултати Комисије константно минимизирани.³⁶

11. Грађа и извори информација Комисије

Комисија је највећи дио информација и материјала добила од институција система РС.³⁷ Дио документације доставило је и Тужилаштво ICTY као и Министарство одбране Федерације БиХ. Скоро све те материјале већ је посједовало Тужилаштво ICTY. Иако је била обавезна, информације које је имала није доставила Федерална комисија за нестала лица. За спискове Комисије коришћени су сви до тада познати спискови, попис становништва 1991, као и сваки појединачни документ у којем је споменуто неко име.

12. Најзначајнији резултати рада Комисије

У оквиру свог мандата, Комисија је крајње домете остварила у прибављању информација о локацијама потенцијалних гробница и на консолидовању спискова несталих лица. Како Комисија није имала мандат за откопа-

графу 209), као и лексика страна српском језику (нпр. у параграфу 213). Момир Николић је писмено одговорио на 60 питања која је Комисија такође писмено упутила. У тим одговорима није било значајних нових сазнања; углавном су поновљени наводи из Николићевог свједочења у предмету Благојевић–Јокић.

³³ Статус жалбеног поступка омогућава оптуженику да се користи свим средствима за која процјени да су за њега корисна. То значи да може да се служи и лажима; не обавезује га заклетва да ће се служити само истином, као што је случај са свједоцима.

³⁴ У вријеме рада Комисије, ICTY је објавио другог степена (коначну) пресуду генералу Крстићу, у којој су сребренички догађаји јула 1995. окарактерисани као „геноцид“.

³⁵ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Dogđjaji u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995*, јун 2004, 5.

³⁶ Расположиви простор не дозвољава студиозније разматрање овог питања, иако оно никако није безначајно.

³⁷ Пракса сарадње институција Републике Српске у вези са радом Комисије за Сребреницу остала је јединствена, све до данас. Основни чинилац неуспјеха „Комисије за Сарајево“ је неспособност власти Федерације БиХ да се „суоче са собом“, да сарађују са том Комисијом.

вање потенцијалних гробница, није могла ни да провјерава вјеродостојност добијених информација. Комисија није имала увид ни у документацију о раније откопаним гробницама и ексхумацијама и идентификацијама посмртних остатака.

На консолидацији спискова несталих лица, Комисија је формирала стручни тим који се бавио само овим проблемом. Методологија компарације података о несталим лицима и израде спискова Комисије била је потпуно нова. Коришћењем свих расположивих извора (укључујући и поименични попис становништва 1991), у Базу податак унесени су подаци о преко 150 000 имена, које је требало упоређивати. Из тих података установљено је да се у вези са „сребреничким догађајима“ од 1992. до 1995. преко 13 500 муслиманских имена појављује у разним списковима и другим изворима. Анализом података, Комисија је саставила пет упоредних спискова, којима су обухваћена сва имена која се помињу у изворима, независно од тога да ли су потпадала под мандат Комисије: списак А–1 обухвата 7 108 имена за која је пријављено да су нестала између 10. и 19. јула 1995; списак А–2 обухвата 698 имена за која је пријављено да су нестала у јулу 1995; списак Б обухвата 936 имена за која се захтијевала додатна провјера података због њихове неусаглашености; списак Ц–1 обухвата 4 556 имена за која је утврђено да је пријављени датум нестанка (или констатоване смрти) изван јула 1995; списак Ц–2 обухвата 271 име, пријављено као нестало, за које је установљено да су лица под тим именом жива или су умрла природном смрћу или под околностима које нијесу биле обухваћене мандатом Комисије.³⁸ Свако име које се појављује у преко 30 спискова или другој документацији које је Комисија тада анализирали, налази се на једном од спискова које је саставила сама Комисија. До краја мандата Комисије није било могуће коначно завршити све истраживачке поступке обраде, компарације и анализе расположивих извора, а тиме и прецизирати коначне бројке (које би зваршетком тог посла сигурно биле другачије). Расположиве податке Комисија није провјеравала на терену, већ компарацијом и анализом доступних извора.³⁹ Важно је напоменути да вјеродостојност података у поднесеним пријавама за нестала лица нијесу провјеравале ни организације које су прије Комисије састављале спискове несталих лица у сребреничким збивањима јула 1995 (МКЦК, ИСТУ, ИСМР и друге).⁴⁰ У *Додатку извјештаја* јасно је назначена неопходност провјере вјеродостојности разних

³⁸ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Додатак Извјештају од 11. јуна 2004. о догађајима у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, Бања Лука, 15. октобар 2004.

³⁹ У *Додатку извјештаја* наведене су бројне потешкоће са којима се стручни тим Комисије сусретао приликом анализе података: непотпуност података, различитост података за исто лице, промјена идентитета, штампарске грешке од одлучујуће важности за компјутерску обраду података, посебно када је исто лице у питању, итд. Имена неких лица налазе се само на једном списку, док су поједина лица наведена у више спискова, често са различитим подацима о њима. Број имена на појединим списковима знатно се разликује.

⁴⁰ Уз дупле уносе, стручни тим Комисије уочио је бројне друге неправилности и пропусти у тим списковима.

података, јер спискови не могу „показати тачан датум и мјесто нестанка, а никако не разматрају начин и узрок смрти“.⁴¹

13. Закључци и Препоруке Комисије

Поред осталих закључака, Комисија је „утврдила да је у периоду од 10. до 19. јула 1995. ликвидирано више хиљада Бошњака на начин који представља тешка кршења међународног хуманитарног права, те да је извршила ... предузео мјере прикривања злочина премјештањем тијела; открила 32 нове — до сада непознате локације масовних гробница, од којих су 4 примарне ... Имајући то у виду сматрамо да би требало размотрити примјену истог модела у процесу откривања судбине 'несталих лица' у цијелој Босни и Херцеговини ...; креирала базу података у којој су компарирани подаци из више извора. Резултати постигнути у овом дијелу рада Комисије су значајни и нови ...“⁴² У *Додатку Извјештаја* (од 15. октобра 2004) анализирани су расположиви спискови и други извори о несталим лицима, примјеном нове методологије приликом уноса, обраде и анализе података. Закључено је да се „резултати Комисије по овом питању не могу узети као потпуни, јер захтјевају даљу и још сложенију обраду ... Стога се ни овај списак не може сматрати коначним. Комисија сматра да Упоредне спискове треба објавити у средствима јавног информисања...“⁴³

Прије конкретних *Препорука*, Комисија је још једном констатовала да је „цјеловита представа догађаја у и око Сребренице могућа само након сагледавања њиховог историјског контекста“. Поред осталог, Комисија је препоручила да „4. Органи власти треба да преиспитају ангажмане лица запослених у државним органима, институцијама као и јавним службама, а који су осумњичени за ратне злочине; 5. Надлежни органи треба да наставе са активностима на даљем прикупљању документације и релевантних чињеница ...; 6. Поспјешити и убрзати рад на ексхумацијама и идентификацијама посмртних остатака...“⁴⁴ 7. Комисија осјећа потребу да препоручи руководству Републике Српске да се поклати жртвама Сребренице и извини породицама жртава. Комисија се нада да ће исти примјер слиједити и представници власти других народа у Босни и Херцеговини...“⁴⁵

⁴¹ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Додатак Извјештају од 11. јуна 2004. о догађајима у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, Бања Лука, 15. октобар 2004, 7.

⁴² Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Događaji u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995*, јун 2004, 40–41 (поглавље *Zaključci*).

⁴³ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Додатак Извјештају од 11. јуна 2004. о догађајима у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, Бања Лука, 15. октобар 2004, 31 (поглавље *Резиме*).

⁴⁴ На иницијативу Милана Богданића, тренутно предједавајућег Колегијума директора Института за нестала лица БиХ, формирана је Теренска канцеларија Института у Сребреници. Послове те канцеларије раније је обављала Подручна канцеларија Института у Тузли.

⁴⁵ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Додатак Извјештају од 11. јуна 2004. о догађајима у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, Бања Лука, 15. октобар 2004, 33–34 (поглавље *Препоруке*).

14. Политизација резултата и рада Комисије

Политизације је било ако се под њу може свести иступање тадашњег председника РС Драгана Чавића. Уз констатацију да се РС суочила са „последницама лоше стране ратне прошлости ... и учестале нападе на ентитетски статус“, Чавић је истакао да је „српско институционално ћутање ... подгријавало стварање стереотипа“ о догађајима у Сребреници јула 1995. Национална поларизација јавности изискивала је дефинисање узрока и последица, чиме се у ствари тражила „равнотежа у злочину“, а што је опет „узалудно тражење ненаписане правде да се злочин оправдава злочиним. Ако је историјски контекст сребреничких трагедија мотивисан тражењем историјске равнотеже у злочину, онда се може очекивати да је 1995. узрок за неку будућу годину у зачараном кругу злочина човјека над човјеком“. У првом дијелу *Обраћања* Чавић је указао на масовна српска страдања у Сребреници, Братунцу, Милићима и Скеланима, а у наставку на резултате рада Комисије. Цитирајући дијелове *Извјештаја*, Чавић је – „најприје као човјек и Србин, па онда као отац, брат и син а тек онда као председник РС“ — истакао „да је ових девет дана јула сребреничке трагедије црна страница историје српског народа. Учесници овог злочина не могу се оправдати никоме и ничим. Онај ко је чинио овакав злочин, и при томе се можда позивао на народ коме припада по имену и презимену, чинио је злочин и према властитом народу ... Онај који се можда позивао на Бога чинећи злочин, очекујући од Свевишњег благослов, чинио је злочин против Бога у кога вјерује. Онај ко је чинио овакав злочин због освете, осветио се властитом народу“. *Извјештај* Комисије „почетак је на тешком и по све нас вјероватно понекад поразном путу сазнавања истине“.46 Иако је *Обраћање* одмјерено и великим дијелом базирано на првом дијелу *Извјештаја* Комисије, изазвао је гласна и јака негодовања у дијелу јавности РС, која је углавном сматрала и данас сматра да је услиједило под притиском ОХР.

15. Манипулације *Извјештајем* Комисије

Устаљеном методологијом, одмах по завршетку првог дијела рада Комисије, од појединаца, појединих институција, неких медија па и самог ОХР, чуле су се констатације како *Извјештај* „садржи и документе који јасно указују“ да је операција „Криваја 95“ имала три фазе (напад на Сребреницу, одвајање жена и дјце и ликвидацију мушкараца — а то у свом писму високом представнику ЕУ за спољну политику и безбједност Хавијеру Солани и генералном секретару НАТО Јап де Хоп Схеферу наводи и тадашњи високи представник П. Ешдаун); затим — да су убиства била планирана, да је погубљено 7 800 људи, потврђено учешће Војске Југославије. Овакви на-

⁴⁶ Председник Драган Чавић, *Обраћање јавности поводом Извјештаја Комисије за Сребреницу*, Бања Лука, 22. јуни 2004. *Обраћање* има шест страница. На крају, председник Чавић се запитао „да ли ће сродницима пострадалих Бошњака који су жртве ратних злочиња почињених од стране Срба, ово моје обраћање значити било какво олакшање ... Сви имају право на правду...“

води појавили су се у многим медијима, малтене — још док *Извјештај* није био ни завршен.⁴⁷ Свега наведеног у *Извјештају* једноставно нема. У ствари, наводи из Ешдауновог писма базирани су на одбаченом *Извјештају* Смаила Чекића.⁴⁸

Рад на списковима (*Додатак Извјештају*) презентован је у другом дијелу *Извјештаја* Комисије из октобра 2004. Тај дио *Извјештаја*, знатно студозније урађен од првог дијела из јуна 2004, углавном је занемарен — као да је сведен на погрешно (најблаже речено) интерпретирање броја лица пријављених као нестала као броја жртава злочина. У обраћању Савјету НАТО 3. новембра 2004. Карла дел Понте истакла је да је „према Извјештају Комисије ... број убијених у неколико дана износио 7 800“⁴⁹; у више наврата то је у јавним наступима потенцирала и директорица Фонда за хуманитарно право из Београда Наташа Кандић; као „број убијених (7 000 до 8 000)“ спомиње се и у публикацији Хелсиншког одбора за људска права у Србији⁵⁰, у интернетској енциклопедији *Wikipedia* наведено је: „Комисија је установила да је више од 7 800 људи убијено након што су сакупљене 34 листе имена жртава“. Посебно је индикативно што је наводима и перцепцијама *Извјештаја* често манипулисао потпредседник Комисије Смаил Чекић.⁵¹ Генерално, најчешћа манипулација огледала се у тумачењу појма „нестали“ као „жртва злочина“. Бројем сребреничких жртава манипулише се и тиме што се само једна ексхумирана (а неидентификована) кост људског поријекла штуро дефинише као „случај“, без икаквих конкретнијих образложења.

Произвољне интерпретације и коментари *Извјештаја* постали су својствени не само новинарима и представницима разних НВО него и „људима од струке“.⁵² Стиче се утисак да погрешно интерпретирање *Извјештаја* није

⁴⁷ Већ 12. јуна штампани медији (нпр, „*Nezavisne novine*“, стр. 3) пренијели су садржину Ешдауновог писма Солани и Схеферу.

⁴⁸ На основу овога, стиче се утисак да су или Чекић или неке службе ОХР унапријед преферирали резултате рада Комисије. (Наравно, ова констатација остаје на нивоу утиска или претпоставке)

⁴⁹ Office of the Prosecutor, Den Haag, 3. новембар 2004, Саопштење за јавност, JP/P.I.S./907-t.

⁵⁰ *Srebrenica: od poricanja do priznanja*, urednik Sonja Biserko, Beograd 2005, 811.

⁵¹ У јавним наступима Чекић је често у *Извјештају* „налазио чињенице“ којих тамо нема. Очигледни недостатак научне акрибије Чекић покушава надомјестити израженим смислом за манипулисањем чињеницама. На веб страници Института за истраживање злочина против човјечности и међународног права, који ради као организациона јединица Универзитета у Сарајеву — у опису „научноистраживачког рада“ С. Чекића наведено је: „радећи у Комисији за истраживање догађаја у и око Сребренце од 10. до 19. јула 1995. и истоименој Радној групи у Банjoj Luci (двје године — 2004–2005), изванредним познавањем проблематике и снагом научних и стручних аргумената, постигао је **резултате од историјског значаја**, које је прихватила и верификовала и Влада Републике Српске: извршена је реконструкција починjenih злочина, при чему је утврђено да је извршен геноцид над Бошњацима, затим је утврђен идентитет жртава и утврђен број припадника/учесника (око 25.000), међу којима је највећи број извршилаца, као и одговорност носилаца, организатора и извршилаца злочина“. Чекић је тренутно директор поменутог Института; <http://www.institut-genocid.ba>

⁵² Због створене опште слике, данас изгледа скоро немогуће „причу“ о *Извјештају* уздићи до озбиљне расправе.

само посљедица непознавања његовог садржаја.⁵³ Уосталом, текст *Извјештаја* био је објављен на сајту Владе РС, а његов први дио и у штампаним медијима. Зато се може поуздано тврдити да се радило и о свјесним злоупотребама. И поред могућности различитих интерпретација *Извјештаја*, Комисија ни у ком случају није потврдила наводе из првостепене пресуде ICTY генералу Крстићу о седам до осам хиљада Бошњака страдалих као жртве злочина.

16. Одговори на манипулације

Послије завршетка мандата Комисије, 15. октобра 2004, за те одговоре и појашњења била је надлежна Влада РС, јер је *Извјештај* фактички постао њена својина. Како тадашња Влада РС није реаговала на погрешне интерпретације *Извјештаја*, реаговали су чланови Комисије из РС *Ойвореним писмом* из јануара 2005.⁵⁴ У *Писму* је, између осталог, наглашено да се у *Извјештају* нигдје не говори о „трећој фази операције Криваја 95“, која је наводно подразумијевала „план убијања“, да није поменуто учешће јединица из тадашње СРЈ и Републике Српске Крајине јер Комисија није располагала никаквим доказом за такав закључак.⁵⁵ Комисија није имала мандат за обављање ексхумација и идентификација посмртних остатака⁵⁶, што значи да није могла утврдити узрок, начин и вријеме смрти нити укупан број страдалих, који ће бити познат тек након завршених ексхумација и идентификација. Сљедствено наведеном, Комисија није могла утврдити број лица страдалих као жртве злочина у односу на број лица страдалих на друге начине (у борби, у међусобним сукобима, самоубиствима, у минским пољима, преласку преко Дрине и Јадра) приликом класичног пробоја из окружења 28. дивизије Армије Републике БиХ (А РБиХ), која је и према оцјени ICTY представљала легитимни војни циљ.⁵⁷ Комисија је анализом и компарацијом постојећих спискова и других расположивих извора презентовала попис пријављених *несталих* лица, а не лица која су предмет злочина. Списак од 7 806 имена односи се на лица која су пријављена као нестала током читавог мје-

⁵³ У разговорима са више лица (не само новинара него и „експерата“ за поједина питања) која су коментарисала наводе *Извјештаја*, увјерио сам се да га већина уопште није прочитала.

⁵⁴ Послије многих перипетија, *Писмо* је објављено у листу „Патриот“, Бања Лука, 7. марта 2005, затим и у „Вечерњим новостима“, Београд, 18. јуна 2005, а касније и на сајту Владе РС.

⁵⁵ Комисији није био познат филм о егзекуцији коју су припадници „Шкорпиона“ извршили над шесторицом сребреничких муслимана. Вриједно је још једном напоменути да су у раду Комисије у својству посматрача стално били присутни представници Тужилаштва ICTY, које је нешто касније приказало тај филм током процеса Слободану Милошевићу.

⁵⁶ Ексхумације, које су до 1. јануара 2008. биле у надлежности Комисије за нестала лица Федерације БиХ, а од тада у надлежности Института за нестала лица БиХ, до данас нису окончане.

⁵⁷ Нпр., један припадник 28. дивизије А РБиХ (Исмет Ханџић), изјавио је касније Служби безбједности 2. корпуса А РБиХ да је 12. јула 1995. у рејону Коњевић Поља, у борби са ВРС, смртно страдало око 2 000 учесника колоне која се преко територије под контролом ВРС пробијала према Тузли. Као и друга документација, и овај документ подлијеже провјери вјеродостојности.

сеца јула 1995. У вријеме рада Комисије било је идентификовано 1 438 посмртних остатака, а до почетка јула 2005. Међународна комисија за тражење несталих (ICMP) идентификовала је 2 070 посмртних остатака. Од 31. марта 2003. до 11. јула 2008. у Поточарима је сахрањено 3 215 идентификованих тијела.⁵⁸ Због временског ограничења, Комисија није емпиријски провјеравала наводе спискова, насталих на основу пријава чланова породица као и других лица. На основу расположиве документације, за нека лица пријављена као нестала у сребреничким догађајима јула 1995. доказано је да су жива, нека су промијенила идентитет; у списковима има дуплих, погрешних и непотпуних уноса; многа лица пријављена као нестала у јулу 1995. у ствари су као припадници А РБиХ страдала у сасвим другом времену (у многим случајевима 1992, 1993, 1994) или на сасвим другом мјесту, далеко од сребреничке регије, итд. У *Додајку Извјештаја* од 15. октобра 2004. наведени су конкретни примјери за овакве „случајеве“.

Како су се нетачне и произвољне интерпретације *Извјештаја* и даље наставиле, чланови Комисије из РС поново су се 20. марта 2007. обратили јавности и указали на чињенице, у основи садржане у *Одвореном њисму*.⁵⁹ Руковођен постулатима науке којом се бавим, ова питања и сâм сам образлагао у јавним наступима, интервјуима, ауторским текстовима.⁶⁰

17. Критика *Извјештаја*

Видљиви су недостаци *Извјештаја*. *Извјештај* је продукт мандата комисије, компромиса њених чланова, недостатка времена. Ипак, многе примједбе посебно би се могле упутити првом дијелу *Извјештаја* из јуна 2004, како на његову унутрашњу архитектонику, тако и на интерпретацију, односно стил и језик. Прије свега, текст првог дијела *Извјештаја* није у складу са његовим насловом (*Догађаји у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*). Редифинисање мандата битно је сузило поље рада Комисије, па се она није бавила ни историјским контекстом нити свим аспектима сребреничких догађаја од 10. до 19. јула 1995.⁶¹ Уз претходно наведена ограничења и Комисијино залажење у подручја ван предвиђеног мандата, ти недостаци условље-

⁵⁸ Сви сахрањени нису жртве сребреничких догађаја у јулу 1995; Статутом Спомен-подручја у Поточарима је омогућено сахрањивање најближе родбине страдалих у тим збивањима.

⁵⁹ Чланови Комисије Владе РС за испитивање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995. из РС, *Саопштење на конференцији за штампу*, Бања Лука, 20. март 2007. Уз раније наведено, у *Саопштењу* је указано на нетачне интерпретације *Извјештаја* потпредседника Комисије Смаила Чекића.

⁶⁰ Ради се о учешћима у више телевизијских емисија, изјавама и интервјуима разним штампаним медијима (нпр, *Pravda*, број 6, Вања Лука, 26. 02. 2007); в. и рад *Феноменологија Сребренице*. Можда је донекле разумљиво да су још ријетки покушаји строго научног тумачења грађанског рата на простору бивше Југославије од 1991. до 1995. у цјелини или појединих његових појавних сегмената.

⁶¹ Нпр., Комисија се није бавила истраживањем страдања Срба на том подручју, као ни губицима Оружаних снага РС у сукобима са јединицама 28. дивизије А РБиХ. Примјера ради,

ни су и квалитетом доступне документације⁶² као и самом интерпретацијом, што је посебно изражено у дијелу о „мјешовитој колони“.⁶³ Овај дио *Извјештаја* (стр. 13–23) обилује бројним недореченостима, као и крајње релативизованим, непрецизним и сугестивним показатељима. Нпр., наведено је како се у сабирном центру у Касаби налазило од 1 500 до 3 000 људи, а у Сандићима од 1 000 до 4 000 (стр. 15), да је заробљен „већи број“ људи, а у „селу Лијешањ заробљено је 6–7(!) Бошњака“ (стр. 16). С друге стране, знатно прецизније је констатовано да је у шумама у рејону Побуђа заробљено „најмање 6 000“ људи, без конкретнијег навођења („неколико локација“) гдје су одведени (стр. 15). У том дијелу *Извјештаја* није ништа речено шта је било са групама (од по 200 до 2 000 људи) које су се криле на разним мјестима, покушавајући да пређу у Србију или Федерацију БиХ.⁶⁴ Учесници „мјешовите колоне“ окарактерисани су као „становници“ који су тражили „спас према територији под контролом А БиХ“.⁶⁵ Та бројна колона („10–15 хиљада људи“) у ноћи „15. на 16. јул 1995. безбједно је прошла дио пута Крижевачке њиве–Баљковица, гдје се сакрила у једном потоку“ (стр. 19). С друге стране, нијесу дате никакве процјене броја страдалих у пробоју, у међусобним сукобима припадника 28. дивизије А РБиХ, самоубиствима, приликом преласка ријека ... Страдања приликом покушаја преласка ријеке Јадар нијесу ни споменута. Према оцјени ICTY, „мјешовита колона представљала је легитимни војни циљ“ и изостављање ових испитивања онемогућило је реално сагледавање размјера злочина. У *Извјештају* НИОД (Холандског института за ратну документацију) стоји да полазак колоне „може се чак сматрати нежељеним и непредвиђеним покретачем масовних убиства која су услједила“.⁶⁶ Примједбе се могу упутити и другим дијеловима *Извјештаја* (и *Додајка*).⁶⁷ Комисија није темељније испитала стартну демографску си-

у сребреничкој операцији само Зворничка бригада ВРС имала је 43 погинула и 182 рањена војника, највећим дијелом у сукобима са колоном у својој зони одговорности.

⁶² Комисији није била доступна сва релевантна документација — између осталог — страних обавјештајних служби; Тужилаштво ICTY доставило је селективну грађу, а непотпуна је била и она коју је доставила Федерација БиХ.

⁶³ Аутор дијела *Извјештаја* о „мјешовитој колони“ је Смаил Чекић, иако је према раније утврђеним задацима у томе требало да учествује и Ђорђе Стојаковић. Ово је друга „поправљена“ верзија текста, пошто је прва одбачена на сједници Комисије. За даље поправљање није било времена.

⁶⁴ Приликом рада на *Додајку Извјештаја*, Комисија је располагала списком од 799 људи који су прешли у Србију, а одатле углавном у треће земље. Међутим, та сазнања накнадно нису унијета у први дио *Извјештаја*. Речено је само да је „један број Бошњака успио да пређе у Србију“ (стр. 22).

⁶⁵ На другом мјесту, за те „становнике“ каже се да су били „мушкарци (с нешто жена и дјеце углавном чланова породица виших официра)“.

⁶⁶ Сажетак Епилога Главног извјештаја *Сребреница „слободна“ зона — реконструкција, њозадина, њосљедице и анализе њада слободног подручја*, тачка 10.

⁶⁷ На Чекићево инсистирање (са чим су се на крају сагласили и други чланови Комисије), одбијен је мој приједлог да се у *Извјештају* наведе реченица: „Провјера вјеродостојности навода задатак је будућих испитивања“.

туацију у заштићеној зони Сребреница и Жепа, а није се детаљније користила резултатима НИОД.

18. Изостајање издвојеног мишљења

Издвојено мишљење изостало је из најмање два разлога. Први је помало баналан, али упечатљив. Једноставно, није било времена. Чланови Комисије су први дио *Извјештаја* потписивали око 11.30 часова (11. јуна 2004), а сједница Владе на којој је требало да буде разматран, почињала је у 12 сати. Други разлог суштински је озбиљнији. Евентуално издвојено мишљење пружало је могућност ОХР и Дому за људска права да евентуално не прихвате *Извјештај*, што би у институционалном смислу имало (наговјештене) тешке посљедице за РС.⁶⁸

19. Да ли је Комисија признала геноцид?

Никако. Комисија није имала мандат да се бави правним питањима, да даје правне квалификације догађаја и тим се није бавила. У *Закључцима* је уопштено наведено да су у Сребреници јула 1995. почињена „тешка кршења међународног хуманитарног права“.⁶⁹ Напоменуто је да је, и поред свих притисака, термин „геноцид“ у *Извјештају* наведен само једном — приликом навођења првостепене Крстићеве пресуде из августа 2001.⁷⁰ Управо је у вријеме рада Комисије, априла 2004, донијета другостепена пресуда генералу Крстићу, у којој је осуђен за „помагање и подржавање геноцида“. Дакле, у тој пресуди сребренички догађаји јула 1995. окарактерисани су као геноцид.⁷¹ Са своје стране, Комисија није пронашла никакве доказе о планирању убистава. До данас ни ИСТУ није изрекао ниједну пресуду за извршење или саучесништво у извршењу геноцида.

20. Непоступање према Препорукама Комисије

Од препорука, реализована је само она о преиспитивању „ангажмана лица запослених у државним органима, институцијама као и јавним службама, а који су осумњичени за ратне злочине“.⁷² Према налогу високог представника, крајем 2004. формирана је Радна група, која је радила на овом за-

⁶⁸ То је и мени сугерисано када сам већ у јуну 2004. наговјестио своје издвојено мишљење на први дио *Извјештаја*.

⁶⁹ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Добађаји и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, јун 2004, 40 (поглавље *Закључци*).

⁷⁰ Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Добађаји и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, јун 2004, 5.

⁷¹ У жалбеном поступку, стратегија одбране генерала Крстића уопште се није заснивала на оспоравању „историјског контекста и чињеничног стања“ изнијетих у првостепеној пресуди, већ на оспоравању личне одговорности оптуженог; в. напомену 25.

⁷² Комисија за истраживање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995, *Добађаји и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995*, Бања Лука, 15. октобар 2004, 33 (поглавље *Препоруке*).

датку. У свом раду, Радна група је проширила свој мандат бавећи се утврђивањем идентитета свих лица која су могла учествовати у сребреничкој операцији јула 1995. С обзиром на то да нисам био члан Радне групе као и на то да ми њен *Извјештај* није доступан, не могу конкретније говорити о начину и резултатима њеног рада.⁷³

Према изјавама неких чланова Радне групе, на тзв. „сребреничкој листи“ налази се преко 20 000 имена (чак до 27 000), од којих је око 810 евидентирано као лица која су у вријеме састављања списка била запослена у институцијама РС или БиХ. Према изјави једног члана Радне групе, „на списку се налазе лица која су се у периоду од 10. до 19. јула 1995. налазила на простору од Бијељине до Хан Пијеска, а за које су МУП РС и Војска доставили платни списак ... Тако су на списку и они који су сједили у Бијељини и никад нису ни крочили у Сребреницу“. Списком су обухваћени и „секретарице, куварице и чистачице“.⁷⁴ Списак са великим бројем имена узнемирио је јавност РС; узнемирење је појачано одлуком високог представника Мирослава Лајчака (почетак јула 2007) да суспендује 35 полицајаца МУП РС и одузме лична документа од 93 лица.⁷⁵ Истрагу у вези са евентуалном повезаности лица са „сребреничке листе“ са ратним злочином води Посебно одјељење за ратне злочине Тужилаштва БиХ, мада је тешко замисливо релативно брзо а истовремено и детаљно спровођење истраге над око 20 000 лица.

Под притиском ОХР рад Комисије усмјерен је на бављење општим збивањима, па ни породице апеланата нису добиле тражене одговоре. Насупрот *Прейорукама*, информације о масовним гробницама нису искоришћене. Некадашња Федерална комисија за тражење несталих, чије су надлежности пренесене на Институт за тражење несталих на нивоу БиХ, није ажурирала откопавање потенцијалних гробница. Од 11. јула направљен је политичко-медијски спектакл, који се истовремено користи и за бизарне нападе на РС, а и Србију. Тој политици придружила су се и удружења породица несталих и друге НВО које их заступају, које су сву своју активност усмјериле на тражење одговорних, некада и њихово насумично прозивање. Више него произвољно изношене су тврдње о планирању злочина и учешћу Србије у њима. Ова кампања вођена је и да би се оснажила позиција Федерације БиХ (а битно ослабила позиција РС) у донедавном спору са Србијом пред Међу-

⁷³ Комисија и Радна група биле су различитог персоналног састава (само је Смаил Чекић на инсистирање високог представника био члан оба тима) и имале су различит мандат. Радна група оформљена је после завршетка рада Комисије. Ипак, у јавности се често поистовјећују. Свакако да постоји потреба за анализом начина и резултата рада ове Радне групе.

⁷⁴ *Глас Српске*, 20. јул 2007; изјава члана Радне групе Александра Радете.

⁷⁵ Међу њима се нашао и некадашњи директор полиције РС Д. Андан (у вријеме доношења одлуке — помоћник директора за обуку). Уз одузимање личних докумената, ти су људи привремено удаљени са посла. Карактеристично је да су фактички њима одузета сва грађанска права прије утврђивања било какве сумње у њихову умијешаност у неки ратни злочин. После таквог статуса који је трајао више мјесеци, једном броју суспендованих лица враћена су лична документа (и грађанска права), пошто је у истрази утврђено да нијесу повезани са неким ратним злочином. ОХР одбија било какву своју обавезу у вези са исплатом накнаде оштећенима.

народним судом правде. Пресуда тог суда, фебруара 2007, произвела је сеизмички потрес, прави шок у дијелу јавности БиХ, превасходно у Федерацији.⁷⁶ Рад „Комисије за Сарајево“ није одмакао даље од именовања њених чланова.⁷⁷ Одговорност Владе РС огледа се у томе што до данас није поступила према *Прејорукама*, односно наложила да се преко њених институција наставе испитивања збивања у Сребреници током трајања рата од 1992. до 1995. Она су још увијек отворена.⁷⁸

21. Шта послјије свега?

Влада РС, на чијем челу се налазио Драган Микеревић, „упознала се и прихватила *Извјештај* Комисије“.⁷⁹ С престанком рада Комисије и Владином усвајањем *Извјештаја*, *Извјештај* је фактички постао својина Владе РС.

У ствари, није се много одмакло од почетка. Кључна питања о догађајима у Сребреници током грађанског рата 1992–1995, а посебно она у вези са збивањима јула 1995, још су отворена. Сребреница протеклог грађанског рата као да је проблем према којем су сва истраживања недостатна. Баш зато, требало би се посветити њима, озбиљно и професионално.

Ваљало би се сада сјетити давнашње препоруке Дејвида Уркварта, познатог британског дипломате, веома заслужног за настанак *Начертанија*: „Нека се присјете (Срби) како је узвишен положај који они сада заузимају ... Они стоје на челу свих нација словенског поријекла, јер располажу сло-

⁷⁶ Међународни суд правде у Хагу. *Пресуда*.

Пресуда је представљала велико изненађење и шок за дио политичке, интелектуалне и уопште јавности БиХ. На ванредној сједници, већ 27. фебруара, Сенат Универзитета у Сарајеву је донио одлуку да 2. марта буде прекинута редовна настава у знак протеста због пресуде Суда, RTL, ТТХТ, 27. фебруар 2007. Према С. Чекићу, тада је „умро Међународни суд правде... а предсједница Суда Розалин Хигинс изгледала је као Биљана Плавшић...“, БХ 1, ТТХТ, 27. фебруар 2007.

⁷⁷ Уз посредовање разних удружења, Комисији за људска права при Уставном суду БиХ упућене су бројне појединачне апелације којима је захтијевано разрјешење питања несталих и страдалих Срба у Сарајеву током рата 1992–1995. Значајну документацију прикупио је и МУП РС. Уставни суд БиХ обавезао је Федерацију БиХ на разрјешење тих питања. Та одлука није реализована.

На основу одлуке Парламентарне скупштине БиХ, Савјет министара БиХ именовао је 15. јуна 2006. „Комисију за испитивање страдања Срба, Хрвата, Бошњака и осталих“ у Сарајеву током рата 1992–1995. Рад те Комисије практично није заживио, а нејасна су била и њена овлашћења. Ова Комисија свакако није одговорила постављеном задатку. На овоме мјесту ваљало би подсјетити да је одлуком високог представника П. Ешдауна шестомјесечни мандат Комисије Владе РС за Сребреницу ограничен искључиво на испитивање судбине „Бошњака у Сребреници од 10. до 19. јула 1995“ и да су све институције БиХ обавезане на сарадњу са њом.

⁷⁸ Послјије завршетка рада Комисије, у РС сам се (са научних позиција) тим питањима бавио искључиво ја, ванинституционално и на индивидуалној основи. Активност неких НВО у РС, прије свих борачке, усмјерена је у том правцу. Да није касно потврђује и ова конференција, дјеловање организације Историјски пројект Сребреница, као и других институција и појединаца. Интензивирањем ексхумација и идентификација посмртних остатака и успостављањем Централне евиденције несталих лица БиХ, стварају се и претпоставке за сигурнију представу о обиму страдања у сребреничкој регији јула 1995.

⁷⁹ Влада РС, акт број: 02/1-020–1301/04, од 28. октобра 2004.

бодом без које није могућ никакав интелектуални развој, а они су обавезни да се поковавају само заповијестима правде и закона ...⁸⁰

Рад Комисије Владе Републике Српске за испитивање догађаја у и око Сребренице од 10. до 19. јула 1995. привукао је велико интересовање јавности. У јавним интерпретацијама њеног карактера и резултата рада било је много произвољности, свјесних манипулација и злоупотреба. Ово је први рад у којем су приказани неки битни моменти организације, начина и резултата рада Комисије: разлог формирања, персонални састав, мандат, утицаји спољних чинилаца, резултати, атмосфера и амбијент рада. И после завршетка рада Комисије сва битна питања у вези са догађајима у Сребреници у јулу 1995. остала су отворена, а њихова историјско-правна валоризација и даље је императив.

Vujadinović Željko

REPUBLIC OF SRPSKA GOVERNMENT COMMISSION
OF INQUIRY REGARDING EVENTS IN AND AROUND SREBRENICA
FROM JULY 10 TO 19, 1995

(Formation, mandate, operation and results, reactions)

The author was a member of the Republika Srpska Commission of Inquiry “into events in and around Srebrenica between July 10 and July 19, 1995” that was set up under orders from the then High Representative in Bosnia and Herzegovina, Paddy Ashdown. The struggle of the commission to formulate conclusions that would satisfy Bosnia and Herzegovina’s foreign overlord, yet also comply with the members’ ethnic obligation to be truthful, is vividly and comprehensively recounted in this exclusive essay. The reasons for the commission’s formation, its composition, the influence of foreign factors in its work, its results, and the atmosphere in which it collected data and conducted its deliberations, are discussed. One of the important points which the author makes, as a member of the commission, is that the commission never made an official finding that “8000 Moslems were executed” in Srebrenica, as is frequently misrepresented in second-hand accounts of its conclusions.

Желько Вуядинович

КОМИССИЯ ПРАВИТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ ПО
ИССЛЕДОВАНИЮ СОБЫТИЙ В СРЕБРЕНИЦЕ ОТ 10 ПО 19 ИЮЛЯ 1995.
(создание, мандат, работа, реакции)

Это первый реферат, в котором представлен ряд важных моментов, касающихся организации, способа и результатов работы Комиссии Правительства Республики Сербской, учрежденной для исследования событий в Сребренице и ее окрестностях с 10 по 19 июля 1995 года: причины для ее создания, ее состав, мандат, влияние внешних факторов, результаты, атмосфера для работы.

⁸⁰ М. Екмечић, *Евројска позадина „Начертанија“ Илије Гарашанина 1844*, у: *Дијалог прошлости и садашњости*, 126 (цитиран дио из чланка: David Urquhart, *The Affairs of Serbia*, *Britisch and Foreign Review*; or *European Quaterly Journal*, XVI, London 1844).